

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٥١٤٤

مرکز اطلاعات آراء و عقاید
موسسه عالی آراء و عقاید

دانشکده اصول الدین تهران

گروه علوم قرآن و حدیث

پایان نامه کارشناسی ارشد

۱۳۸۲ / ۱۰ / ۳۰

موضوع:

مبانی قرآنی و حدیثی برائت از مشرکان

استاد راهنما:

حجة الاسلام والمسلمین دکتر محمدعلی مهدوی راد

استاد مشاور:

دکتر سید کاظم عسکری

نگارش:

رقیه کریمی

این پایان نامه با حمایت مالی شورای پژوهش اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان تهران

انجام پذیرفته است.

سال تحصیلی ۲۹-۱۳۷۸

(ب)

۸۸۴۴۰

سپاس

حال که آخرین گام را در این مرحله از زندگی ام بر می دارم برخود فرض می دانم از زحمات بی شائبه و محبت‌های پدران‌ه استاد معظم علامه سید مرتضی عسکری یاد کنم و از خداوند متعال می خواهم به آن بزرگوار عمری بلند و توفیقاتی فراوان در راستای احیای علوم آل محمد (ص) عطا نماید.

و

زحمات و راهنمایی‌های اساتید محترم حجة الاسلام و المسلمین دکتر محمد علی مهدوی راد و دکتر سید کاظم عسکری و دیگر اساتید بزرگواری که در طول تحصیل چراغ راهم بوده‌اند را ارج می نهم.

تقدیم به:

**او که روزی بساط شرک و نفاق
را از گسترهٔ ارض بر خواهد
چید.....**

فهرست

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱	چکیده
۳	مقدمه

بخش اول: واژه‌شناسی

۸	مقدمه بخش اول
۱۰	تعلیل اول: تحلیل مفهوم برائت در لغت و تطور معنایی آن
۱۶	تعلیل دوم: تحلیل مفهوم شرک در لغت
۱۹	تعلیل سوم: مفهوم برائت در قرآن
۲۵	تعلیل چهارم: مفهوم شرک در قرآن
۲۹	تعلیل پنجم: مراتب شرک
۳۶	تعلیل ششم: ارتباط شرک با دو مفهوم کفر و نفاق از دیدگاه قرآن
۴۵	تعلیل هفتم: وجوه مبارزه قرآن با مشرکین

بخش دوم: اعلان برائت از مشرکین

۴۹	مقدمه
۵۰	تعلیل اول: قطعنامه برائت
۵۸	تعلیل دوم: نکته‌های مهم آیات ۴-۱ سوره برائت
۶۵	تعلیل سوم: تعبیر قرآنی برائت از مشرکین
۷۶	تعلیل چهارم: عموم برائت از مشرکین

بخش سوم: جدال ممنوع در حج

۸۳	مقدمه
۸۷	فصل اول: مفهوم لغوی جدال
۸۹	فصل دوم: نظرات در قرائت آیه
۹۳	فصل سوم: جدال در قرآن
۹۹	فصل چهارم: نظر مفسران در باره جدال درج
۱۰۵	فصل پنجم: احادیث وارده در زمینه جدال
۱۰۵	۱-۵- احادیث اهل سنت
۱۰۶	۲-۵- احادیث اهل بیت
۱۰۸	فصل ششم: بررسی سیاق آیه
۱۱۲	نتایج بحث

بخش چهارم: برائت از مشرکان سیره انبیاء

۱۱۶	مقدمه
۱۱۹	فصل اول: ابراهیم (ع) اسوه برائت از مشرکان
۱۲۴	فصل دوم: ابراهیم در مبارزه با مظاهر شرک
۱۳۲	فصل سوم: شرک ستیزی پیامبران در قرآن

بخش پنجم: بررسی مسأله برائت از مشرکان در زمان پیامبر (ص)

مقدمه ۱۳۵

بررسی تاریخی اعلان آیه برائت ۱۳۵

چکیده

این رساله با عنوان مبانی قرآنی و حدیثی برائت از مشرکان شامل ۵ بخش می باشد. بخش اول (واژه شناسی) مشتمل بر هفت فصل است که پس از مقدمه به تحلیل مفهوم برائت در لغت و همچنین تطور معنایی آن پرداخته ایم در فصل دوم مفهوم شرک در لغت بررسی شده است. فصل سوم و چهارم به بررسی برائت و شرک در اصطلاح (قرآن) پرداخته است. در فصل پنجم مراتب شرک بحث شده، فصل ششم ارتباط شرک با مفاهیم کفر و نفاق از دیدگاه قرآن کریم مطرح گردیده است و بالاخره در فصل هفتم وجوه مبارزه قرآن با مشرکین ذکر شده است.

در بخش دوم پس از مقدمه و طرح بحث، فصل اول به کلیاتی در مورد سوره برائت و اعلان رسمی آیه برائت اختصاص دارد. در فصل دوم نکات مهم چند آیه از سوره مبارکه توبه بررسی می شود. فصل سوم به تعبیر قرآنی برائت در مشرکین اختصاص دارد و فصل چهارم عمومیت برائت از مشرکان را می رساند و اینکه برائت از مشرکان شامل همه گروههای کفار می شود.

در بخش سوم جدال ممنوع در حج تحلیل می شود. فصل اول به مفهوم لغوی جدال می پردازد. در فصل دوم نظرات مختلف در قرائت آیه بحث می شود. جدال و مشتقات آن در

قرآن در فصل سوم مطرح شده است. فصل چهارم به نظرات مفسران در باره جدال در حج اختصاص دارد. در فصل پنجم احادیث وارده در زمینه جدال (احادیث اهل سنت و احادیث اهل بیت) مطرح می‌گردد و در فصل آخر سیاق آیه بررسی می‌شود و نتیجه گیری کلی از بحث به عمل می‌آید.

بخش چهارم به پیشینه براءت از مشرکان در ادیان ابراهیمی اختصاص دارد که در این بخش براءت حضرت ابراهیم (ع) از مشرکین و مظاهر شرک به تفصیل و انبیاء دیگر به اجمال بحث شده است.

و در بخش آخر مسأله براءت از مشرکان در زمان پیامبر (ص) بررسی شده است و اعلان آیه براءت از لحاظ تاریخی بیان گردیده است.

بسمه تعالی

مقدمه

«الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله»

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم «براءة من الله ورسوله الى الذين عاهدتم من المشركين»
نوشتار حاضر تحت عنوان «مبانی قرآنی و حدیثی براءت از مشرکان» سعی دارد با جستجو در
قرآن و سنت نصوص و ادله‌ای را که می‌تواند به نحوی مبنا و یا دلیل و پشتوانه‌ای بر «اعلان
انزجار و براءت از مشرکان» باشد ارائه نماید.

آیات و احادیث یاد شده در متن، هر یک به گونه‌ای (برخی به صورت صریح، برخی بصورت ظاهر و بعضی به عنوان مؤید)، ضرورت آن را می‌رسانند.

اصل براءت مانند همه اصول و احکام مستند به نص قرآن، یک اصل اسلامی و قرآنی است و نخستین آیه سوره توبه بر آن دلالت صریح و روشن دارد.

اهمیت و اصالت «براءت» تا حدی است که در میان اصول و احکام مختلف و متعدد این سوره یکی از چند عنوانی که برای این سوره انتخاب شده «براءت» است.

بررسی معنایی اصل «براءت از مشرکین» نخستین و ضروری‌ترین مسأله در همه مباحث مربوط به آن است که در بخش اول بررسی شده است و براءت از مشرکین را به دو مفهوم کلیدی براءت و مشرک تجزیه کردیم و در شناخت این دو مؤلفه مهم به طرح دو پرسش پرداخته‌ایم:

۱ - سؤال از معنای لفظ و معنای اساسی واژه آنگونه که در علم اللغه آمده است.

۲ - سؤال از مفاد مفهوم که تصورات ذهنی را روشن می‌کند.

بنابر این معنای اساسی واژه آنگونه که در علم اللغه آمده است بدست آمده و آنگاه معنای نسبی واژه مورد تحلیل قرار گرفته است به این صورت که براءت در علم اللغه دو معنای مطلق دارد.

آفرینش و رهایی و در عرف عرب جاهلی به معنای طرد از قبیله در شرایط خاص بکار رفته و در قرآن مجید به معنای بیزاری از شرک آمده است.

در فصل بعد براءت از مشرکین در پرتو آیات قرآن کریم را تحلیل کرده‌ایم. گام نخست در این مقام تحلیل مفهوم قرآنی براءت و شرک است آنگاه بحث از اوصاف و خصوصیات مشرک و مقایسه آنها با اوصاف اهل ایمان در قرآن آمده است. بحث از مراتب شرک نیز اجتناب‌ناپذیر و ضروری می‌نمود تا روشن شود که آیا براءت شامل هر مرتبه‌ای از شرک است.

سپس ارتباط معنایی که در قرآن بین مفهوم شرک از یک طرف و دو مفهوم کفر و نفاق از طرف دیگر وجود دارد. بررسی گردیده است. همچنین مفاهیم قرآنی مقابل شرک (توحید، دین حنیف و ایمان) از باب تعرف الاشیاء باضدادها در شناختن مفهوم شرک روشنگر است.

و بالاخره آیاتی که به صراحت و جوه مبارزه با مشرکین را بیان می نماید که تفکر مبتنی بر شرک از هیچ پایگاه منطقی و عقلانی برخوردار نیست، پوچی شرک به لحاظ اجتماعی، اعلام عدم فلاح و خسران و ضلالت مشرکان و کافران، نهی از پیروی مشرکین، عدم ارتباط اجتماعی از جمله عدم ازدواج با مشرکین و در مواردی بیان صریح قرآن جنگ با مشرکین است. بخش دوم اعلان صریح براءت از مشرکین که صورت رسمی به امر پیامبر (ص) و به توسط امیر المؤمنین (ع) به مشرکین ابلاغ شد آمده است در شرح و تفسیر آیات، افزون بر تفاسیر شیعه پاره ای از تفاسیر دانشمندان اهل سنت نیز مراجعه گردیده تا دیدگاههای آنان نیز در این زمینه ارائه شود و پیامهای مهم این اعلان براءت بیان گردد. همچنین نکات مهم آیات ۴-۱ سوره براءت و زمان و مکان آن به نحو اجمال مطرح شده است.

قرآن کریم جدال را در حج ممنوع شمرده است تا راه حرکت و وحدت و قدرت مسدود نگردد و نیروها فرسوده نشود. اما برخی با استفاده از این نکته که امکان ایجاد ابهام و تحریف در آن وجود داد، به منظوری محتوا کردن حج و به بهانه ممنوع بودن جدال در حج، هر نوع اعلان همبستگی و حرکت و ابراز براءت از مشرکین سلطه گر و متجاوز را مصداق جدال دانسته و در دل بسیاری از مسلمانان ناآگاه ایجاد شبهه و وسوسه می کنند و اینگونه حرکتها را بدعت می شمرند. در بخش سوم با منطق و استدلال مسأله را از دید قرآنی و روایی مورد تجزیه و تحلیل قرار داده ایم و با نقل آراء و نظرات صاحب نظران در لغت، تفسیر و روایت موضوع جدال در حج را به دور از همه گرایشها و تعصبات بررسی کرده ایم تا شبهه با دلیل رفع گردد. با توجه به اینکه براءت

از ملحدان و مشرکان یکی از دو رکن اساسی توحید است قرآن کریم در آیات متعددی بیزاری از مشرکین را شیوه انبیاء می‌داند و ماموریت انبیای الهی را عبادت خداوند و دوری و اجتناب از طاغوت ترسیم می‌کند. در این رابطه به طور موردی هم تصریح شده است. انبیایی چون حضرت ابراهیم (ع) و حضرت هود (ع) و حضرت موسی (ع) مورد تأکید قرآن واقع شده‌اند که در بخش چهارم تحقیق شده است.

در بخش آخر حادثه تاریخی مهم مربوط به مراسم حج سال نهم هجری (اعلان برائت از مشرکین) در اسناد تاریخی بحث شده و ابعاد مختلف آن مورد پژوهش قرار گرفته است.

بخش اول

واژه‌شناسی

مقدمه:

تحلیل معنا شناختی تعبیر «برائت از مشرکین» نخستین و ضروری ترین مسأله در همهٔ مباحث مربوط به آن است بسیاری از اختلاف نظرها ناشی از روشن نبودن مسأله مورد اختلاف در مقام تصور است بدون تعریف دقیق معنای برائت از مشرکین، هرگونه بحثی در باب ضرورت، آثار و لوازم آن شکل مجادله‌های بی فایده را خواهد داشت.

در مقام تصور اگر الفاظی که به کار می‌روند معانی روشنی ندارند یا معانی متعدد دارند گام نخست پرسش از چیستی معنای لفظ (مای شارحة اللفظ) است و اگر لفظ دارای معنای روشن و معین است گام بعدی پرسش از چیستی خود مفهوم و تحلیل آن به روشنترین مفاهیم و تصورات ذهنی است که «مای شارحة الاسم و یا مای حقیقی» می‌نامند و در پاسخ آن تحلیل مفهومی و یا تعریف حقیقی را ذکر می‌کنند.